

Censura de l'*amoralitat femenina* de *Senyora ambaixadora*. Teatre de bulevard de postguerra de Xavier Regàs¹

Eusebi Coromina Pou

Universitat de Vic. Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes
Carrer de la Laura, 13. 08500 Vic (Barcelona). Spain
ecoromina@uvic.cat

Resum

La repressió franquista té efectes devastadors des del 1939 sobre la cultura catalana. El 1946, però, es comença a autoritzar traduccions, sempre literàries. Però no és fins a mitjan anys cinquanta que s'autoritza la traducció d'actualitat i la representació de teatre traduït. En aquest context, Xavier Regàs Castells pot traduir, adaptar, escriure o representar teatre de bulevard amb un èxit notable. *Senyora ambaixadora* n'és un exemple. Escrita en espanyol el 1949, es presenta a la censura el 1955 en traducció catalana d'ell mateix. La censura n'autoritza una representació mutilada al Romea, però no s'arriba a escenificar. Al cap de cinc anys torna a passar per censura, ara en una nova versió en espanyol. Aquesta *Señora embajadora* del 1960 s'estrena al petit Teatre Guimerà no sense una retallada dràstica del text. Els censors de l'obra consideren que ofereix una visió del matrimoni, de les relacions extramatrimonials i, en general, del paper de la dona, allunyada dels canons del *nacionalcatolicismo*, i per tant, «frívola i immoral».

Paraules clau: teatre; traducció; censura; Xavier Regàs; *Senyora ambaixadora*; immoralitat femenina.

Abstract

The effects of Francoist repression on Catalan culture from 1939 onward were devastating. Beginning in 1946, however, some translations into Catalan were authorized; these were in all cases literary translations. Not until the mid nineteen-fifties would Catalan translations of current events and theatrical performances be authorized. In this context, Xavier Regàs Castells would translate, adapt, write, and put on productions of boulevard theatre with success. One example of this is *Senyora ambaixadora*. Written in Spanish in 1949, it was submitted to the censors in 1955 in Regas's Catalan translation. A hacked-up version was authorized for performance at the Teatre Romea, but it was never staged. Five years later it again faced the censors'

1. Aquest article s'inscriu en el grup d'investigació consolidat «Estudis de gènere: traducció, literatura, història i comunicació» (GETLIHC) de la Universitat de Vic (AGAUR, SGR-833; 2009-2013) i en el subprojecte I+D «Traductoras y traducciones en la Cataluña contemporánea (1939-2000)» (Ref.: FFI2010-19851-C02-02), finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

scrutiny, this time in a new Spanish-language version. This 1960 version, *Señora embajadora*, which debuted at the small Teatre Guimerà, was severely blue-penciled. The censors reported that the play depicted a view of matrimony, extramarital relations, and the role of women in general that deviated from the canons of National Catholicism, and it was therefore «frivolous and immoral.»

Keywords: theater; translation; censorship; Xavier Regàs; *Senyora ambaixadora*; feminine immorality.

Sumari

1. La repressió franquista	5. <i>Senyora ambaixadora</i> ,
comèdia en tres actes
2. L' <i>esclètxa</i>	6. Conclusions
3. Primeres representacions teatrals	Bibliografia
4. Xavier Regàs i el teatre de bulevard	

1. La repressió franquista

Amb l'arribada a Barcelona, el gener de 1939, de les tropes franquistes comença una ferotge repressió de l'entramat democràtic del país, que afecta de ple els àmbits cultural, comunicatiu o educatiu, en què la llengua catalana té un paper clau. L'endemà mateix de l'entrada de les tropes a Barcelona, el diari *La Vanguardia*, sota el títol «Cataluña siente a España y a la unidad española, pese a la maldad de algunos y a los errores de muchos» (1939: 2), publica un ban de vint-i-dos articles signat pel General Jefe de los Servicios de Ocupación, Eliseo Álvarez Arenas, subsecretari d'ordre públic, en què (art. 4t) «se declaran requisados y a mi disposición todos los vehículos y medios de comunicación de cualquier clase, las estaciones radiofónicas, los salones de espectáculos con sus instalaciones, las imprentas y talleres de grabado y toda clase de existencias de papel». I afegeix (art. 7): «Se inmoviliza también, a mi disposición y con igual prohibición, el material impreso y gráfico de todas clases.». Indica també (art. 16) que seran sancionats els delictes «realizados por medio de la imprenta u otro medio cualquiera de publicidad», i estableix (art. 18) que «serán sometidos a la previa censura dos ejemplares de todo impreso o documeto destinado a la publicidad».

El règim cerca, doncs, l'anorreament, mitjançant la prohibició, la confiscació i el càstig o bé a través de la censura, de qualsevol manifestació de catalanitat: ràdio, premsa, escola, universitat, trona, administració pública, cinema, teatre, llibres, etc. En aquest sentit, és il·lustratiu l'article de Verrié (1979) publicat a *Serra d'Or*. De fet, la censura durarà fins al 1977, dos anys després de la mort del dictador.²

2. El novembre del 1977 el govern espanyol d'Adolfo Suárez suprimeix per decret la censura cinematogràfica. Fins aleshores, les pel·lícules que s'exhibien a les sales de projecció encara havien de superar el vistiplau dels censors.

La repressió en aquests àmbits és doble. La censura s'acarnissa amb determinats continguts ideològics o temàtics i alhora, i de manera sistemàtica, sempre s'acarnissa amb la llengua.

Els llibres són prohibits, amb l'aniquilament consegüent de l'edició en català i la depuració de les llibreries. Com assenyala Bacardí (2012), queden proscrius els escriptors i escriptors-traductors que formaven part dels rengles dels vençuts, cosa que té repercussions en una bona part dels catàlegs editorials i indirectament en una colla de traduccions. Intel·lectuals de tota mena han d'emprendre el camí de l'exili.

2. L'*escletxa*

Abellán (1980), Bacardí (2012), Gallofré (1991), Gil (2009) o Gubern (1981) coincideixen en el fet que amb el final de la Segona Guerra Mundial, el 1945, comença el que s'ha batejat com a *escletxa*. En efecte, el franquisme, tot i accentuant els trets ultraconservadors i catolicointegristes, afluixa lleument la censura i, en l'àmbit editorial, permet certes publicacions, sempre que es tracti d'obres de «creación literaria» (poesia, teatre i, en menor grau, narrativa, la més perseguida), és a dir de «tot allò que estigués poc o gens lligat a les realitats i a les necessitats quotidianes del comprador majoritari» (GALLOFRÉ 1995: 20-21).

Fins aleshores, la prohibició de qualsevol text o acte públic en català és sistemàtica en bona part de la dècada dels quaranta. Fins i tot l'estament eclesiàstic pretén desautoritzar representacions de *La Passió* per raons extralingüístiques (BASSÓ i PINYOL 1991).

A més, les traduccions de qualsevol gènere són prohibides atès que per al règim comporten haver d'equiparar el «dialecto catalán» amb les llengües de prestigi. Com recorda Bacardí (2012), «la repressió inclement que van sofrir les traduccions aquells primers anys de la dictadura en va deixar inèdites un nombre incalculable i en va estroncar altres».

Els qui resten al país sovint han de recórrer a la traducció a l'espanyol, signant de vegades amb pseudònim, com Marià Manent, Carles Riba, Pau Romeva o Maurici Serrahima, llengua amb la qual també han de treballar els traductors nascuts els anys vint i que comencen la professió a final dels quaranta o en els cinquanta, com ara Josep Vallverdú o Ramon Folch i Camarasa. S'imposa, doncs, la traducció clandestina al català. El recurs més habitual per esquivar la censura, consisteix a fer creure que les traduccions són anteriors a la Guerra Civil, fent servir peus d'impresma falsos.

A mitjan dècada dels quaranta, però, es consenten de manera restringida els llibres de bibliòfil, de tiratges reduïts i preus inabastables, en els quals es refugien algunes traduccions, com és el cas de la segona versió de *L'Odissea*, de Carles Riba; la de *La Divina Comèdia*, de Josep M. de Sagarra, o bé la del teatre de Shakespeare, del mateix Sagarra. El 1946 s'aixeca el veto de no autoritzar traduccions, que han de ser, però, de «creación literaria», com deïem. S'obre lleument la mà per a la literatura catalana en general. Així, començaran a publicar també en català Aymà Editor (fundada el 1944), El Club dels Novel·listes (nascuda el 1955 com a

col·lecció d'Aymà), Miquel Arimany Editor (creada el 1947), Editorial Selecta (fundada el 1943), Ariel (fundada el 1941) o bé Vergara (creada el 1950). No és fins al 1957-1958 que comença una nova etapa, per bé que amb moltes restriccions, per a les traduccions d'obres d'actualitat.

3. Primeres representacions teatrals

A partir del 1946 també es permet al Principat i de manera controlada la representació d'obres teatrals d'autors catalans. Fins aleshores, tal com remarca Gallén (1993: 12-13),

en un àmbit restringit i gairebé familiar —en casos particulars— es dugueren a terme lectures i més escadusserament representacions precàries i no professionals de textos en llengua catalana. [...] Així, la represa del teatre català, el 1946, s'orientà i es limità forçosament en els primers temps a la reposició arqueològica dels repertoris de pre-guerra.

Les representacions de textos traduïts trigaran encara deu anys, amb l'estrena el març de 1954 al Teatre Romea d'*El misantrop*, de Molière, en versió de Joan Oliver (publicada el 1951). Les traduccions, permeses en un nombre restringit d'obres de teatre clàssic o contemporani i d'actuacions limitades, s'han de fer en locals de capacitat reduïda. Les entitats o companyies que els anys cinquanta o seixanta posen en escena traduccions són sobretot el Centre de Lectura de Reus (fundat ja el 1859) i l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (1955-1963), que representarà 31 textos catalans i 22 traduccions; més endavant, hi tindrà un paper preponderant l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual (1960-1975).

4. Xavier Regàs i el teatre de bulevard

En aquest context ens interessa un home que, havent tornat de l'exili francès el 1942, s'implicarà, a partir del mateix 1946, en tasques empresarials, de dramaturg, de traductor i d'adaptador teatral. Es tracta de Xavier Regàs i Castells (Barcelona, 1905-1980). Precisament Enric Gallén (2013) ha estudiat la figura i obra de Regàs, personatge que ha rescatat de l'oblit. Regàs, llicenciat en Dret i doctorat el 1926, col·labora al diari *La Publicitat*, del qual és corresponsal a París fins que al 1929 és acreditat com a periodista a la Societat de Nacions de Ginebra. Els anys trenta apareix relacionat amb el setmanari *L'Opinió*, un dels fundadors d'ERC. En aquesta etapa ja es dona a conèixer amb *Cèlia, la noia del carrer Aribau* (1935) o *La Patètica* (1938), comèdies de costums que conrearà en els primers anys de postguerra, amb *Tieta* (1946), *Sota la llàntia del Born* (1947), *Ha guanyat el Barça* (1949), *El marit ve de visita* (1951) o *El capità Mascarella* (1953). Ell mateix considerava que feia un teatre digne en una entrevista a *La Vanguardia Española* titulada «Xavier Regàs recibirà un homenaje» (1971): «No me considero genial, pero considero que el mío es un teatro comercial aunque con categoría. Mi teatro tiene el defecto de ser teatro de evasión, pero también lo es el de Anouilh, el de Pagnol, el de Benedetti.»

Als anys cinquanta comença com a traductor. El seu propòsit és difondre textos i autors de l'anomenat teatre de bulevard, especialment francès, que coneix bé. El 1955 obté un gran èxit —unes 300 representacions— al Teatre Alexis de Barcelona amb *Camarada Cupido*, text traduït al català a partir de la versió francesa de *Kvadratura kruga* ('La quadratura del cercle'), del rus Valentin P. Katàiev. Aquesta obra no s'havia presentat com a traducció de l'original, sinó com una versió lliure de Regàs. La censura no hauria autoritzat el text fidel d'un escriptor soviètic.

Malgrat la situació del país, en un article a *Destino* titulat «El problema del teatro catalán», Regàs (1959) assenyala: «No creo que el teatro catalán se halle en situación catastrófica ni mucho menos.». En efecte, s'havien representat obres de qualitat com *La fortuna de Silvia* (1947, al Teatre Romea) o bé *Galatea* (1948, al Teatre Victoria), de Josep M. de Sagarra, i altres obres de Jaume Gras, Joan Oliver, Ferran i Carles Soldevila o del mateix Regàs. En el mateix article, conclou que, per a un bon funcionament del teatre català —com en els anys trenta—, cal que es compleixin dues premisses: primera, que els empresaris hi destinin prou diners perquè la temporada teatral tingui continuïtat d'octubre a juny; i segona, que desapareguin les dificultats per a la traducció.

I justament s'esplaia en la traducció o adaptació de peces especialment d'entreteniment i diversió, és a dir de teatre de bulevard, però amb aquella dimensió literària i dramàtica que no tenia en els seus orígens en el París del XIX. N'és l'introduïdor a Catalunya, amb unes vint-i-cinc traduccions i/o adaptacions en català i espanyol. La situació en què sovint havia de treballar, com en el cas de *Camara-da Cupido*, podia provocar dubtes sobre si algunes de les obres que signava eren pròpiament traduccions, adaptacions o bé originals seves. Així, hom ha arribat a dubtar de la paternitat de la comèdia en tres actes titulada *Senyora ambaixadora*. S'ha arribat a creure que era la traducció de *Le Mari de l'ambassadeur*, de Frédérique Hébrard.

5. *Senyora ambaixadora*, comèdia en tres actes

El text de *Señora embajadora*, escrit en espanyol el 1949, és degut sens dubte a Regàs. L'obra supera la censura, el 1955, traduïda ja al català per ell mateix —la censura, però, li'n retalla un fragment molt significatiu, d'acord amb l'expedient conservat a l'Archivo General de la Administración de Alcalá de Henares—. Incomprendiblement, aquesta versió catalana no arriba a estrenar-se. En canvi, el 1960, cinc anys després, Regàs en recupera el text en espanyol i el poleix per presentar-lo altra vegada a la censura, la qual, curiosament, d'entrada no la hi autoritza.

En efecte, no es tracta de la traducció o de l'adaptació de *Le Mari de l'ambassadeur*³ de Frédérique Hébrard (Nîmes, 1927). El text francès és una novel·la, publicada el 1990, d'una autora casada amb Louis Velle (Saint-Leu-la Forêt [Sine-et-Oise], 1926), actor de teatre i autor dramàtic, entre altres obres de *La Vie sentimentale*⁴ (estrenada a París el 1967), que Regàs tradueix al català i que

3. París: Flammarion, 1990.

4. Publicada a *L'Avant-Scène*, núm. 384, 15 de gener de 1967.

es representa al Teatre Windsor de Barcelona el 1968. La versió catalana de *Senyora ambaixadora* de Regàs havia estat presentada a la censura, com dèiem, el 1955, trenta-cinc anys abans de la publicació de *Le Mari de l'ambassadeur*.

El Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques (MAE) de l'Institut del Teatre de Barcelona conserva en el Fons Xavier Regàs quatre còpies i/o versions de *Senyora ambaixadora*: l'original manuscrit de la versió en espanyol, del 1949 (signatura: E134-08); el text mecanografiat de la traducció al català (signatura: E 134-01) i el text català que va ser sotmès a censura el 1955 (signatura: E 134-07), i una còpia mecanografiada de la versió espanyola retocada (signatura: E 134-02), a partir de la qual es farà el text que se sotmetrà a la censura el 1960.

En efecte, la primera versió, manuscrita i en espanyol, és del 1949 (signatura: E 134-08). Al peu del text, s'hi pot llegir aquesta anotació en català: «Dia de Sant Joan 1949. A tres quarts de quatre de la matinada».

5.1. La traducció catalana, a censura

Com ja hem dit, el 1955 es va presentar a censura, per ser representada al Romea de Barcelona, la traducció catalana, *Senyora ambaixadora*. Ho fa Joan Serrat Huguet, director de la companyia teatral Titular Catalana, el 2 de maig del 1955. A la sol·licitud de censura al Ministerio de Información y Turismo, que rep el número d'expedient 175/55, hi consta com a autor Xavier Regàs Castell, i que s'estrenarà al Teatre Romea amb aquest repartiment: Maria Vila, Mercè Broquetas, Josep Castillo, Domènec Vilarrasa, Carme Contreras, Lluís Nonell, Carles Lloret, Ramon Duran, Teresa Cunillé i Pepita Gelabert.

Segons la documentació, «puede autorizarse» amb la condició que se'n supri-meixi un fragment de la pàgina 9 del *libretto*. El censor, Javier de Valdivia, després d'una breu exposició de l'argument de l'obra, emplena a màquina el formulari de censura així:⁵

Tesis [de l'obra]: *La que lleva implícita el argumento y que no es muy constructiva por cierto.*

Valor puramente literario: *Discreto.*

Valor teatral: *Discreto.*

Matiz político: *Ninguno.*

Matiz religioso: *Crudo.*

Juicio general que merece al Censor: *Obra escrita con un lenguaje mediocre. Un argumento sensiblero, caduco. Unas reacciones de opereta.*

PUEDE AUTORIZARSE

Posibilidad de su representación: *Para el Teatro Romea.*

Tachaduras en las páginas: *Pags. 9.*

[...]

Se juzga la obra tolerable o recomendable para menores?: *Ni tolerable ni recomendable.*

5. L'expedient d'aquesta sol·licitud es troba a l'Archivo General de la Administración, a Alcalá de Henares, a la secció de Cultura, amb el número de lligall 73/9156. Consta de 8 pàgines.

Aquest informe del censor, signat el 7 de maig de 1955, és ratificat el 14 de juny pel cap de la Secció de Teatre, que hi afegeix que la peça és per a majors de 16 anys i que és «no radiable».⁶

Malgrat aquest vistiplau, *Senyora ambaixadora* no arriba a representar-se. Els motius d'aquesta decisió no són clars malgrat la nota que hi ha adjunta a l'expedient per a l'aprovació de la traducció en espanyol, com ja veurem.

5.2. La versió en espanyol, a censura

Així, el 1960 Francesc Vals Pallarès presenta a censura, com a representant de la companyia titular del Teatre Guimerà de Barcelona, la versió en espanyol, *Señora embajadora*, degudament polida estilísticament pel mateix Regàs.⁷ A la petició, que rep el número d'expedient 228/60 (29.8.1960), s'hi fa constar que «dicha obra es traducción en castellano de la autorizada en catalán», i que es vol representar segons aquest repartiment: Consuelo de Nieva, Maria Quadreny, Anna M. Solsona, M. Lluïsa Porcel, Lluís Padrós, Francesc Vals, Carlos Ibarzábal, Carme Font i Manuel Morató.

El Teatre Guimerà, una sala petita, situada al número 11 del carrer del Pi, funcionà set anys (1958-1964), amb obres en català i en espanyol, de les quals destaco *El pobre d'esperit i els altres*, de Josep M. de Sagarra (1958); *Un home entre herois*, de Rafael Tasis (1958); *Pobre Gabriel*, del mateix Xavier Regàs (1958); *Les maletes del senyor Vernet*, de Claude Magnier (1959), que coincideix amb el debut teatral de Josep M. Flotats com a actor; *Smith*, de Somerset Maugham i adaptació de Xavier Regàs (1960).

En l'expedient de *Señora embajadora* per a la censura, Xavier Regàs hi inclou una nota redactada probablement per assegurar-se'n l'aprovació, que diu (vg. nota 7):

Como autor de la comedia 'SEÑORA EMBAJADORA', declaro formalmente que el texto que acompaña la presenta instancia es el mismo —debidamente traducido al castellano— de mi comedia del mismo título, escrita en catalán y autorizada por la censura, sin más variaciones que las estrictamente necesarias para la supresión de cinco personajes, obligada por las reducidas dimensiones del Teatro GUIMERÁ.

Francesc Vals, l'altre signant de la sol·licitud, hi adjunta una «nota ampliàtoria» per justificar el fet que no s'hagués representat la versió catalana. Vals hi diu (vg. nota 7): «en el último momento, dado el carácter de alta comedia que tiene la obra y el hecho de transcurrir su acción en una Embajada, la Empresa ha creído más oportuno que la temporada [sic] se llevase a cabo en castellano, en vez de en catalán.»

6. Amb aquest indicació s'assenyalava que la representació teatral no podia ser retransmesa per ràdio.
7. L'expedient d'aquesta sol·licitud es troba a l'Archivo General de la Administració, a Alcalá de Henares, a la secció de Cultura, amb el número de lligall 73/9340. Consta de 24 pàgines.

5.3. *Els dos censors*

Els dos censors de la versió en espanyol ara no n'autoritzen la representació. Són el tàndem Manuel Villares i José Mª Cano Lechuga. El primer és censor-assessor eclesiàstic de la Dirección General de Cinematografía y Teatro, a més de *capellán* nacional de la Delegación Nacional de la Juventud, traductor de diverses obres d'espiritualitat catòlica del belga Louis Evelyn i autor del *Vademecum del capellán de campamento*.⁸

L'altre censor, José Mª Cano Lechuga, és director polític de l'Institut de Investigación y Experiencias Cinematográficas i està en nòmina a la Dirección General de Cinematografía y Teatro i també en la Inspección de Libros com a «lector especialista», com assenyalava Abellán (1980: 287).

Tots dos, d'una llarga i intensa trajectòria censora en teatre però també en cinema per part de Cano Lechuga, coincideixen en l'avaluació de *Señora embajadora*. En aquest cas, com en altres, mostren una fixació pel comportament femení, especialment en conflictes o situacions matrimonials *irregulars*. En el cas que ens ocupa, Villares hi fa aquestes consideracions (vg. nota 7):

La obra presenta una trama y un ambiente de tal frivolidad e inmoralidad que me parece irrepresentable para el público español. Un embajador que se casa civilmente con su antigua amiga. Un judío que comisiona a su amiga para que la embajadora acceda a sus deseos. La embajadora que se enamora de otro [el secretario d'ambaixada]. El marido que lo consiente y ella que por fin se marcha con él [el secretari].

Ja en la censura de la versió catalana el censor Javier de Valdivia —de qui no he pogut trobar informació— havia recriminat el passat de l'ambaixadora de manera eloqüent: «El embajador se ha casado con Françoise que 'había recogido del arroyo'» (vg. nota 5).

I allò que més cou a Villares és que «no hay por otra parte ninguna recriminación de estas conductas ni explícita ni indirectamente.». Constatem, de passada, que a l'època una *ambaixadora* només podia ser, amb tota normalitat, la dona d'un *ambaixador*, com fins fa relativament poc una *alcaldessa* només podia ser la dona d'un *alcalde*. És curiós, a més, el lapsus que comet el *reverendo padre* Villares, que, en el seu informe, titula l'obra com a *Señora baronesa*, títol, des de la seva òptica, probablement més *escaient* a una dona, o a una *dama*, que en dirien ells.

L'altre censor, don José Mª Cano Lechuga, escriu l'informe a mà (12.9.1960). El seu judici sobre el text és aquest (vg. nota 7):

La conducta de la embajadora no tiene justificación ninguna, ni hay por su parte arrepentimiento sincero, sino un simple y elemental sentimentalismo y al fin abandona al marido. Todo ello en un ambiente de amoralidad en los personajes y en sus acciones. [...] A mi juicio no debe autorizarse. No admite tampoco correcciones formales, pues es el argumento el que no puede aceptarse.

8. Madrid: Doncel, 1970.

Malgrat la desautorització dels censors, el cap de la Sección de Teatro del Ministerio de Información y Turismo en una nota signada a Madrid el 27 de setembre de 1960 en permet la representació. Què ha passat? L'obra s'estrena el 20 de setembre, i *La Vanguardia Española* en publica una crítica el dia 24, però l'autorització serà signada una setmana després de l'estrena. Tot fa pensar que Regàs ha fet mans i mànigues perquè se li permeti l'estrena i alhora perquè pugui presentar a censura a corre-cuita un text nou amb la proposta de *correcciones*, cosa que es pot desprendre de l'autorització final (vg. nota 7):

Esta Sección, conocidas y estudiadas las correcciones introducidas por el autor, sobre el texto original de su obra «SEÑORA EMBAJADORA», correcciones informadas asimismo de forma favorable y verbalmente por el Asesor Eclesiástico Rvdo. Padre Manuel Villares, tiene el honor de proponer la autorización.

Això no obstant, estableix la condició que només sigui apta per a un públic major de 18 anys (dos anys més gran que per a la versió catalana) i que no pot ser radiada tampoc. L'expedient de censura conté els fulls en què hi ha les supressions del text d'última hora, com aquesta, que fa comentaris sobre el matrimoni civil i sobre el fet de desitjar la dona i no l'home del proïsme, que ja havia estat censurada en la traducció catalana:

Versió catalana censurada el 1955, p. 9	Versió espanyola, censurada el 1960, p. 6-7
DESJA.— Ah! Vaja! Un matrimoni civil...	DESJAR.— Ah, vamos. Un matrimonio civil...
TONY.— Que potser és millor que algún altre de canònic al que potser li fa nosa el nové manament.	CARLI.— Que puede ser mejor que alguno canónico al que parece sobrarle el noveno Mandamiento...
DESJA.— Tony!	DESJAR.— Carlitos!
BOBY.— No t'exaltis, monada, que no n'hi ha per tant. A més. No té raó. El nové Manament, estimat Tony, prohibeix desitjar la muller del pròxim, però no resa ni un mot de les pensades que se'ls hi puguin acudir a les senyores dels pròxims. No et sembla?	BOBY.—No te exaltes, Liliana, que no lleva razón, además. El noveno Mandamiento querido Carlitos, prohíbe desear la mujer del prójimo, pero no habla para nada del deseo que puedan sentir las señoras de los prójimos. Que te parece?
TONY.— Em sembla pintoresca... la interpretació. I tornant al cas. [...]	CARLI.— Me parece... pintoresca la interpretación.
(signatura: E 134-07)	DESJAR.— Y volviendo al asunto. [...] (vg. nota 7)

També és objecte de censura, per exemple, la confessió de la dona de l'ambaixador, Françoise, sobre la possibilitat d'enganyar-lo amb un banquer a fi que el marit pugui rebre l'emprestit que necessita i, així, pugui refermar la seva carrera diplomàtica. En la versió catalana aquest fragment no havia estat censurat:

Versió catalana presentada a la censura el 1955
(fragment no censurat, p. 93-94)

FRAN.— [...] Mai no hauria dit que els nostres sentiments... que les nostres reaccions... podessin moure's sota el signe de la més pura paradoxa. En el moment en que acaba de vèncer el perill que menaçava d'interposar un primer amor autèntic entre David [el marit ambaixador] i jo, quan em sento més lligada a ell, és quan perdo la por a la idea d'enganyar-lo. D'enganyar-lo —i segueix rodant la paradoxa— per a oferir-li en safata de plata el seu èxit més brillant. La consagració de la seva carrera.

(signatura: E 134-07)

Versió espanyola del 1960
(fragment censurat, p. 51 [acte segon])

FRANC.— [...] Nunca hubiera creído que estos sentimientos... que nuestras reacciones... pudieran llegar a moverse de tal manera bajo el signo de la más pura paradoja. Cuando creo vencido el enorme peligro que amenazaba con levantar un primer amor entre yo y Guillermo [el marit ambaixador], cuando siento más sólida nuestra unión, es cuando le pierdo el miedo a la idea de engañarle. De engañarle —y sigue rodeando la paradoja— para ofrecerle en bandeja de plata su éxito mas brillante. La consagración de su carrera.

(vg. nota 7)

Vistos els comentaris i els fragments censurats, sembla que allò que no suporta el règim és que es parli del matrimoni civil, que els cònjuges pertanyin a classes socials diferents, que marit i sobretot muller no considerin el matrimoni com una institució indissoluble i que siguin comprensius amb les relacions extramatrimonials. Hom no suporta, a més, que la dona hi aparegui amb personalitat i amb criteri propis, no supeditada al marit. És per això que la peça la titllen de frívola i d'immoral.

En el resum que Manuel Villares fa de la comèdia, posa en relleu que el banquer Blumenfeld és *judío*. També ho remarca Cano Lechuga, que, en el resum de l'argument, assenyala (vg. nota 7):

El lograrlo [l'emprèstit] está sobre todo en manos de un judío, capitoste de un grupo financiero, con quien está en conversaciones. Al judío le gusta la embajadora, mujer joven y hermosa, de turbios antecedentes y unida al embajador por un matrimonio civil.

La inclusió d'un banquer jueu sense escrúpols pot ser un estratagema de l'autor per poder superar la censura si tenim present l'antisemitisme del règim, que creia en una suposada conspiració jueva contra el cristianisme, amb el concurs de la maçoneria i el comunisme.

5.4. L'estrena

La comèdia, doncs, arriba a estrenar-se al petit Teatre Guimerà el 20 de setembre de 1960. Antonio Martínez Tomás (1960: 30), que en publica la crítica a *La Vanguardia Española*, sota el títol «Estreno de la comedia *Señora embajadora*, de Javier Regás», en destaca que «el público, bastante numeroso, que asistió al

estreno, aplaudió cálidamente los tres actos [...], reiterando sus aplausos al final con especial fervor.» Pel crític, la comèdia, està «bien dialogada, con un mecanismo escénico muy vivaz y una trama ingeniosa». Atribueix bona part de l'èxit a l'actriu Maria Quadreny, «[que] estuvo muy bien en el papel de embajadora y [a] Enrique Arredondo, un joven actor lleno de promesas». Martínez Tomàs, es fa ressò també de les paraules que el mateix Regàs havia escrit en l'autocrítica de *Señora embajadora*: «El experto hombre de teatro que es Regàs ha tenido esta obra, por la que confiesa sentir “un especial cariño”, en maceración durante mucho tiempo. Su deseo era pulirla, repulirla, esmaltarla.» En efecte, la versió en espanyol (signatura: E 134-02, 1960) mostra nombrosos canvis i reformulacions respecte de l'original manuscrit del 1949, i és més acostada a la traducció catalana, fets que conviden a un estudi aprofundit sobre la reelaboració lingüística i estilística del text.

6. Conclusions

Les accions repressives del règim franquista tenen efectes devastadors damunt la cultura catalana. Si bé el final de la Segona Guerra Mundial, amb la victòria dels aliats, empeny el règim a una mínima obertura per la precarietat de la seva economia autàrquica, la repressió continuarà, però un pèl atenuada. Així, i en l'àmbit de les lletres i de la traducció en particular, el 1946 s'autoritzen certes traduccions, sempre estrictament literàries. És el mateix any en què es permet al Principat i sota control la representació de peces d'autors catalans. Però no és fins a mitjan anys cinquanta que comença l'autorització de traduccions de textos actuals i no estrictament literaris així com la representació de teatre traduït.

En el domini teatral, després d'una primera etapa de reposició de repertoris de preguerra, als anys cinquanta i seixanta s'escenifiquen ja de manera regular traduccions gràcies, especialment, al Centre de Lectura de Reus, a l'Agrupació Dramàtica de Barcelona o a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual. En aquest context, sorgeix la figura de Xavier Regàs Castells, que, reprenent la comèdia de costums, escenifica a la postguerra diverses obres del mateix gènere i, quan ja pot, tradueix, adapta o escriu, en un afany normalitzador, teatre de bulevard amb un notable èxit.

Senyora ambaixadora n'és una mostra. Escrita en espanyol el 1949, es presenta a la censura el 1955 en traducció catalana del mateix Regàs. La censura n'autoritza una representació mutilada al Romea, però no s'arriba a escenificar, probablement, crec, pel fet que en el mateix any Regàs tenia en cartellera a Barcelona diverses obres i no devia donar l'abast. Al cap de cinc anys la torna a presentar a censura ara en una versió refeta i polida de l'original en espanyol. Aquesta *Señora embajadora* del 1960 no és autoritzada en un primer moment. Finalment, però, s'estrena al petit Teatre Guimerà després d'un retallada dràstica del text.

La censura no actua en aquesta comèdia per ideari estrictament polític, sinó perquè considera que el text ofereix una visió del matrimoni, de les relacions extramatrimonials i, en general, del paper de la dona, allunyada dels cànons del *nacionalcatolicismo*, considerada frívola i immoral. Això no obstant, s'arriba a

autoritzar —tant la versió en català com en espanyol— probablement perquè en són excloses les persones menors de 16 o de 18 anys, perquè no se'n permet la difusió a través d'una retransmissió radiofònica i, finalment, perquè es representa en una sala d'espai reduït, a la manera de les traduccions literàries en bibliofília.

Bibliografia

- ABELLÁN, Manuel L. (1980). *Censura y creación literaria en España (1939-1976)*. Barcelona: Península.
- BACARDÍ, Montserrat (2012). *La traducció catalana sota el franquisme*. Lleida: Punctum.
- BASSÓ, Jacint; PINYOL I TORRENS, Ramon (1991). «Les passions locals. Primers espectacles en català autoritzats a la postguerra (1940)». *Revista de Catalunya* 55 (setembre), p. 100-113.
- «Cataluña siente a España y a la unidad española, pese a la maldad de algunos y a los errores de muchos» (1939). *La Vanguardia*, 28.1.1939, p. 2.
- GALLÉN, Enric (1993). «Dades per a una anàlisi del teatre a Catalunya. 1939-1993». *Caplletra*, 14 (primavera), p. 11-30.
- (2013). «Xavier Regàs, traductor del teatre de bulevard». *Bulletin Hispanique*, vol. 115, 2 (desembre) [en premsa].
- GALLOFRÉ I VIRGILI, Maria Josepa (1991). *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1995). «El llibre en català durant el primer franquisme». *Serra d'Or*, 429 (setembre), p. 19-21.
- GIL, Alberto (2009). *La censura cinematográfica en España*. Barcelona: Ediciones B.
- GUBERN, Román (1981). *La censura. Función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Península.
- MARTÍNEZ TOMÁS, Antonio (1960). «Estreno de la comedia *Señora embajadora*, de Javier Regàs». *La Vanguardia Española*, 24.9.1960, p. 30.
- MASÓ, Ángeles (1972). «Xavier Regàs recibirá un homenaje». *La Vanguardia Española*, 12.3.1972, p. 55.
- REGÁS, Javier (1959). «El problema del teatro catalán». *Destino*, 1144, 11.VII, p. 43.
- VERRÍE, Jordi (1979). «Permís per llegir. 1939-1975». *Serra d'Or*, 235 (abril), p. 21-26.